

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Magdaleny Koperskiej

**pt: DECYZJE PROKREACYJNE W NARRACJACH AUTOBIOGRAFICZNYCH
MŁODYCH MAŁŻONKÓW I KOHABITANTÓW. KONTEKST ŚRODOWISKA
WYCHOWAWCZEGO RODZINY POCHODZENIA**

**Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem Pana dr. hab. Bogusława Bieszczada
oraz Promotora pomocniczego dr Sylwii Opozdy-Suder , na zlecenie Uniwersytetu
Jagiellońskiego, (s.382, 33 bibliografia)**

Wprowadzenie

Recenzowana praca jest bardzo ambitnym przedsięwzięciem badawczym. Jej Autorka postanowiła opisać mikroświaty młodych dorosłych, którzy podejmują decyzję, czy zostać rodzicem. W świetle toczącej się w naszym kraju dyskusji na temat zapaści demograficznej pytanie o decyzje prokreacyjne wydaje się pytaniem niezwykle aktualnym i ważnym. Także projektowanie rozwiązań systemowych mających na celu wzmocnienie pozytywnych aspiracji prokreacyjnych kobiet i mężczyzn, nie może pomijać ważnego głosu zwykłych ludzi, którzy podejmując codzienny dialog z rzeczywistością, kreują własną rodzinę.

Już tytułowa kategoria : decyzje prokreacyjne jest wieloznaczna, złożona i trudna. Dotyczy tej sfery życia współczesnego człowieka, który jest nasycony stereotypami i wynikającymi z nich ograniczeniami. Szczególnie dotyczy to kobiet. Moje badania dotyczące narracji wspólnoty o macierzyństwie, opublikowane w książce Walka o uznanie w narracjach z 2026 roku pokazują, iż „ fragmentem obrazu świata, w którym uczestniczące w moich badaniach matki córek dostrzegają niebezpieczeństwo, o którym mówią i przed którym je przestrzegają jest możliwość niespełnienia się w roli żony i matki. Przygotowanie dziewczynki do pełnienia przypisanej jej kulturowo obu powyższych ról jest stałym elementem rodzinnej socjalizacji, jakiej one podlegają. Kobieta to matka i żona. Nie może być inaczej - po to została stworzona. W obraz świata, udostępniany dziewczynkom w procesie socjalizacji wpisane są dwie role, które definiowane są jako „naturalne” i traktowane są jako powinności kobiety wobec świata. Przepis obu tych ról (żony i matki) istnieje w świadomości zbiorowej tej społeczności, w

której dziewczynka żyje. Role te są kobiecie zarówno dane, jak i zadane, traktowane są bezwarunkowo, gdyż z ich wypełnienia wiąże się samo pojęcie kobiecości. Dziewczynka nie problematyzuje zarówno obowiązkowego charakteru tych ról, jak i sposobu ich wypełniania - zarówno definicja roli żony i matki, jaki i społecznie akceptowany przepis jej wypełnienia są gotowe, znane i zadane - kobieta ma się do ich wymogów dostosować. Niepodjęcie którejsz z tych ról przez kobietę spostrzegane jest w kategoriach porażki, niepowodzenia. Jeśli poprzez role te definiuje się kobiety, jeśli wypełnianie ich nazywa się „naturalnym”, „odwiecznym” sposobem życia kobiety, to uchylanie się od ich pełnienia traktowane jest jako przejaw buntu, oporu wobec odwiecznych praw i odwiecznego porządku. Niemożność lub niechęć podjęcia którejsz z tych ról traktowane i opisywane są jako przejaw życiowej porażki kobiety, świadczy o jej niepowodzeniu, niespełnieniu, budzą niedowierzanie, współczucie, litość.” (Dziemianowicz, 2016)

Jak w świetle tak zarysowanego uwikłania poradzić sobie z badaniem, opisem i interpretacją problemów związanych z decyzjami prokreacyjnymi młodych rodziców? Jak porzucić własne nastawienia z problemem tym związane? To duże wyzwania, z jakimi musiała się zmierzyć Autorka tej niezwykle wartościowej pracy.

Problematyka pracy oraz jej teoretyczne zaplecze

Tytułowe kategorie pojęciowe- decyzje prokreacyjne młodych małżonków i kohabitantów stanowią przedmiot tej rozprawy. Doktorantka rzetelnie, ze znanstwem wprowadza nas w problematykę swoich badań. Dokonuje przeglądu sposobów rozumienia podstawowych dla badań i analiz pojęć, dyskutuje z nimi, nawiązując przy tym do będących ich kontekstem problemów opieki i wychowania. Bardzo logicznie, w spójny i przejrzysty sposób określa własną problematykę badawczą- już od pierwszych zdań tej interesującej pracy wiemy, co stanie się jej przedmiotem. Ważność i aktualność podjętej w rozprawie problematyki Autorka podkreśla w następujący, rzeczowy sposób: „ Z bogatego repertuaru czynników rzutujących na podejmowane wybory w obszarze prokreacji, to kontekst środowiska wychowawczego rodziny pochodzenia okazał się szczególnie znaczący dla kreowania dróg rozwoju biografii rodzinnej narratorów i to on stanowi oś łączącą wszystkie narracje. Prowadząc badania metodą autobiograficznego wywiadu narracyjnego pragnęłam wydobyć szeroki kontekst decyzji prokreacyjnych uwzględniający złożoność i różnorodność analizowanego zjawiska. Podążając obraną drogą poznawania świata szukałam możliwości

zrozumienia rzeczywistości człowieka poprzez wsłuchanie się w jego osobistą opowieść o życiu. Moja badawcza podróż po świecie narracji została zaprezentowana w ramach tej pracy.” (Magdalena Koperska, rozprawa doktorska s.4)

Kontekstem przeprowadzonych i zinterpretowanych w rozprawie badań staje się orientacja biograficzna. Nie jest ona tu sprowadzona wyłącznie do metodologii, do sposobu organizowania i prowadzenia własnej procedury badawczej. Doktorantka spostrzega i prezentuje biografię i biograficzność jako znacznie szerszą kategorię. Robi to ze znanstwem, robi to znakomicie. Znowu czuję swoiste pokrewieństwo naukowe z Panią Magdaleną Koperską. Dostrzega Ona bowiem zbieżność pedagogiki i biografii. Wskazuje, iż nasze życie, jego przebieg opiera się na ciągłym uczeniu się, na zdobywaniu, rozumieniu, uwewnętrznianiu doświadczeń oraz szukaniu dla nich uzasadnień. Wymiar poznawczy naszego życia, nasze orientacje aksjologiczne, nasze normatywne uwikłania obecne w biografii są tożsame, są ważne dla procesów wychowania. Tak- nauki o wychowaniu i badania biograficzne są sobie niezwykle bliskie. Ja podobnie pisałam o pedagogice i narracyjności. Wszakże wychowanie to zapis jakiejś „historii o ja”- z innymi ludźmi w tle, z relacjami, instytucjami, zasadami i normami ale zawsze wychowanie jest czyjąś” historią o ja” czyli narracją.

Biograficzność tej pracy to kontekst, to jej orientacja metodologiczna, to znakomicie przedstawione teorie i zrekonstruowane spory- definicyjne, językowe, znaczeniowe. Swoistym „majstersztykiem” jest rozróżnienie i próba uporządkowania takich pojęć oraz ich znaczeń jak: historia życia i opowieść o życiu, historia przypadku, studium przypadku i autonarracja czy autobiografia.

Bardzo dobrze opisany został w recenzowanej pracy także rozwój badań biograficznych na świecie i w Polsce. Pani Magdalena Koperska jest w tym zakresie prawdziwą ekspertką. Pokazuje obszary badań biograficznych, ich Autorów, ich typy, rodzaje oraz poruszaną w nich problematykę. Szczególną uwagę poświęca pojęciu tożsamości. To dzisiaj bardzo ważne pojęcie w naukach społecznych. Ważne, trans i interdyscyplinarne, a przede wszystkim rozwijane i znajdujące się stale w procesie zmiany. Doktorantka ma tego świadomość, dlatego ta część Jej dysertacji to przykład wnikliwości analitycznej oraz poznawczego talentu. Ważne dla rozprawy i konsekwentnie w niej rozwijane /podkreślane jest zakorzenienie tożsamości w kontekście społecznym. Pokazując je Pani Magdalena Koperska wprowadza nas niejako w główny problem swojej dysertacji czyli pytanie o to, jak rodzina pochodzenia kształtuje

dzisiaj decyzje prokreacyjne młodych ludzi. Wskazuje na bardzo ważny aspekt związany z tym problemem a mianowicie na pracę biograficzną nad własną tożsamością.

Na moją wysoką ocenę zasługuje także ta część recenzowanej rozprawy, która jest poświęcona współczesnej rodzinie. Autorka zatytułowała ją „Ewolucje tożsamości rodziny” i konsekwentnie przez tę ewolucję nas w rozdziale tym przeprowadza. Pokazuje w nim przemiany ról rodzinnych, stylów życia, dostępnych wzorców oraz form praktykowania rodzinności. Analizuje w tym kontekście także podstawowy dla pracy problem czyli zmiany demograficzne. Zamieszczone w pracy zestawienie stanowi bardzo ważne uzasadnienie dla podjętego tematu rozprawy doktorskiej. Słusznie zauważa w tym rozdziale, że „Brak poczucia pewności i stabilności życiowej, która obecnie jest szczególnie odczuwalna, stanowi jedną z głównych przyczyn odrzucania i rezygnowania z rodzicielstwa dodaje, iż ta tendencja będzie jeszcze nasilać.” (Rozprawa doktorska, s.45) Z podobnym zjawiskiem opisuje w tej części pracy decyzje prokreacyjne a także zagadnienia związane z rodziną pochodzenia oraz jej socjalizacyjnym oraz wzorcotwórczym znaczeniem.

Metodologiczna koncepcja pracy.

Zaproponowana przez Magdalenę Koperską procedura badawcza jest bardzo oryginalna i nieczęsto stosowana w badaniach nad rodziną. Jest także procedurą bardzo wymagającą. Tak pisze o tym sama Autorka ;

„Przedstawiciele nauk społecznych w Polsce rzadko realizują badania zorientowane na uchwycenie procesu dochodzenia do rodzicielstwa w ujęciu biograficzno-narracyjnym. Tematyka wyzwań demograficznych wynikających między innymi ze spadku dzietności podejmowana jest często w dyskursie publicznym i naukowym, jednak dotychczasowa wiedza na temat możliwych dróg rozwoju złożonego procesu kształtowania się indywidualnych decyzji prokreacyjnych nie wydaje się wystarczająca, aby szczegółowo poznać, zrozumieć i wyjaśnić wskazany obszar rzeczywistości. Analizy makrospołeczne nie wyczerpują potencjału, jaki rodzi dynamika współczesnych procesów biograficznych i społecznych, dlatego niezbędne wydaje się poszerzanie rezerwuaru badań dotyczących prokreacji realizowanych na gruncie rodzimych nauk społecznych” (s.95)

Z sygnalizowaną przeze mnie trudnością zastosowanej w pracy orientacji badawczej Doktorantka poradziła sobie znakomicie. Nie tylko przeczytała ale także zrozumiała tę metodologię zaprezentowaną w pracach innych badaczy, (w tym także moich za co serdecznie dziękuję) nie tylko ją przywołała na kartach swojej rozprawy doktorskiej ale także znakomicie się nią posłużyła. Wpisując tę orientację w nurt socjologii jakościowej,

rozumiejącej proponuje za innymi Badaczkami określenie „zwrot biograficzny” I znowu jesteśmy sobie bardzo bliskie- ja opisałam zwrot lingwistyczny, narracyjny i działaniowy. Ten narracyjny stał się punktem wyjścia dla moich własnych badań. Doceniam więc wagę „zwrotów” w naukach społecznych, zwłaszcza wtedy, kiedy jak w przypadku Doktorantki łączy się to z tak wysokim poziomem własnych badań, ich opisu oraz interpretacji.

Doktorantka w swej pracy zastosowała autobiograficzny wywiad narracyjny oraz procedurę analityczną pojedynczego przypadku. Przedmiotem podjętych przez Doktorantkę eksploracyjnych badań uczyniła Ona konstruowanie decyzji prokreacyjnych rozpatrywanych w realizowanym projekcie w perspektywie procesu, w którym wymiar społeczny przenika się z aspektem indywidualnym. Przeprowadziła 24 autobiograficzne wywiady narracyjne, które stały się podstawą dokonanych w pracy opisów oraz interpretacji.

Bardzo wysoko oceniam metodologiczny aspekt recenzowanej pracy. Uważam ją za jedną z doskonałych wśród tych, które dotychczas recenzowałam. Jestem pod ogromnym wrażeniem metodologicznej wiedzy, rozumienia, intuicji, warsztatowej sprawności Doktorantki. Bardzo, bardzo gratuluję. Jest Ona jedną z nielicznych Badaczek jakościowych, która po mistrzowsku odróżnia prezentację narracji od ich interpretacji. Która rozumie i znakomicie stosuje znaczenie i rolę teorii (wielu, różnych) w tego typu badaniach. To znakomity projekt badawczy, doskonale zrealizowany, zaprezentowany i zinterpretowany.

Wnioski z przeprowadzonych badań

Autorka oparła swoją prezentację wyników badań na znakomicie opisanej wcześniej strategii zaproponowanej przez Fritza Schützego. Tę część także oceniam niezwykle wysoko. Autorka najpierw prezentuje poszczególne narracje, które za każdym razem wzbogaca o interpretację, koncentrując się zgodnie z zapowiedzią na doświadczeniach, jakie Narratorki i Narratorzy wynieśli z rodzinnego domu. Tytuły, jakie nadaje poszczególnym przypadkom są nośnię treściowo i bardzo adekwatne do ich zawartości.

Znakomity jest także sposób, w jaki Doktorantka dokonała porównań wybranych autobiograficznych narracji. Przedmiotem porównania stały się: Decyzje prokreacyjne narratorów w kontekście wybranych cech środowiska wychowawczego, decyzje prokreacyjne w kontekście struktury i typu rodziny prokreacji, decyzje prokreacyjne narratorów będących najstarszym dzieckiem w rodzinie, decyzje prokreacyjne narratorów wychowywanych w rodzinach wielodzietnych, decyzje prokreacyjne w kontekście cech funkcjonowania rodziny

pochodzenia, decyzje prokreacyjne narratorek pochodzących z rodzin alkoholowych, decyzje prokreacyjne narratorek pozytywnie oceniających relację własnych rodziców

Na podstawie 12 zaprezentowanych w pracy narracji Doktorantka wyłoniła obszary analityczne, które zostały przyporządkowane do następujących bloków tematycznych: realizowany model rodziny i orientacje aksjologiczne, cechy funkcjonowania i strategię rodziny, realizowany model rodzicielstwa i elementy kultury pedagogicznej rodziny, cechy strukturalne i typ rodziny, doświadczenie (trajektoryjne i inne), decyzje prokreacyjne rodziców, ocena rodziny pochodzenia, transmisja międzypokoleniowa. Związane z rodziną pochodzenia kategorie wyłonione w procesie analizy pojedynczych narracji zostały dodatkowo zaprezentowane na wykonanym przez Doktorantkę czytelnym i przejrzystym schemacie.

Po prezentacji przypadków Doktorantka przeszła do kolejnego etapu prezentacji i interpretacji narracji czyli do ich opracowania horyzontalnego. Pozwoliło to Autorce tej wyjątkowo interesującej pracy na sformułowanie następujących wniosków:

1. Przeprowadzona analiza zebranych autobiograficznych narracji wykazała szczególne znaczenie doświadczeń pochodzących z wczesnego okresu życia dla procesu kształtowania się dalszej biografii moich rozmówców.
2. Subiektywna interpretacja i ocena procesów społecznych stanowiących element doświadczenia narratorów jest kluczowa dla kształtowania dalszych dróg rozwoju ich biografii. Nadawane doświadczeniom rodziny pochodzenia indywidualne znaczenia i sensy określają ich wpływ na własną karierę rodzinną.
3. Decyzje prokreacyjne narratorów wykazują podatność na oddziaływanie środowiska wychowawczego rodziny pochodzenia, jednak przebieg tego procesu podporządkowany jest licznym czynnikom pośredniczącym, które ze sobą współwystępują przyczyniając się do odmiennych indywidualnych wyborów w obszarze prokreacji.
4. znaczącymi źródłami podejmowanej decyzji o dzieciach są także między innymi: zasoby, możliwości, ograniczenia jednostki i jej otoczenia oraz ich subiektywna ocena, aspiracje i orientacje życiowe, system wartości, bieg życia, plany prokreacyjne partnera, wpływ szerszego otoczenia społecznego. Takie elementy rzeczywistości, jak brak wspierającego środowiska rozwoju, negatywna/pozytywna ocena obecnego związku, realizacja roli rodzica czy spełnienie w obszarze zawodowym mogą być czynnikami rzutującymi na podjęcie zarówno pozytywnej, jak i negatywnej decyzji prokreacyjnej, przyspieszenie, jak

i opóźnienie, czy też ograniczenie rodzicielstwa. Niezależnie od dokonanego wyboru w obszarze prokreacji, narratorzy skłonni są planować przyszłość

5. . Proces kształtowania się decyzji prokreacyjnych przebiega w relacji do zjawiska społecznego, jakim jest posiadanie młodszego rodzeństwa. Doświadczenie bycia najstarszym dzieckiem w rodzinie może przyczynić się do podjęcia negatywnej, pozytywnej, jak i ambiwalentnej decyzji prokreacyjnej.
6. . Proces biograficzny, jakim jest kształtowanie się indywidualnych decyzji prokreacyjnych pozostaje podatny na oddziaływanie doświadczenia wielodzietności i jego pozytywnej oceny. Analiza narracji osób pochodzących z domów, w którym wychowywało się co najmniej troje dzieci ukazała zbliżony do realizowanego w rodzinie pochodzenia scenariusz kariery rodzinnej.
7. Choroba alkoholowa rodzica stanowi krytyczne doświadczenie rzutujące na rozwój biografii jednostki. Traumatyczne przeżycia związane z dorastaniem w rodzinie alkoholowej okazały się odgrywać znaczącą rolę w procesie kształtowania własnej kariery rodzinnej moich rozmówców, w tym także podejmowania decyzji prokreacyjnych i wyborze partnera.
8. Doświadczenie szczęśliwego domu rodzinnego opartego na pozytywnych wzorcach relacji partnerskiej rodziców stanowi źródło pozytywnych decyzji prokreacyjnych. Narratorzy, którzy swoje kariery rodzinne budowali w oparciu o model realizowany w domu pochodzenia, z entuzjazmem podejmowali role rodzinne” (Rozprawa doktorska s. 380)

Powyższe wnioski pokazują bardzo ważne mechanizmy decydujące o decyzjach prokreacyjnych młodych ludzi. Wskazują na niejednoznaczność naszych rodzinnych uwarunkowań. Doktorantka znakomicie rozumie i przedstawia tę niejednoznaczność. Przykładem może być doświadczenie socjalizacyjne w rodzinie z problemem alkoholowym, które jak wskazuje Doktorantka może mieć znaczenie zarówno pozytywne jak i negatywne dla tych decyzji. Osobiście ucieszył mnie wniosek związany z decyzjami prokreacyjnymi osób, które pozytywnie oceniały swoje doświadczenia rodzinne. Są one jednoznacznie pozytywne, co świadczy o ważnym, nieustannie ważnym , aksjonormatywnym znaczeniu rodzinnej socjalizacji i wychowania. To jest obiecująca wskazówka – zwłaszcza dla pedagogów, dla ich starań o dostarczanie wiedzy o tym, jak budować dobre, szczęśliwie i satysfakcjonujące wszystkich uczestników życia rodzinnego relacje. I za to także Doktorantce serdecznie dziękuję.

Część rozprawy doktorskiej poświęcona prezentacji i interpretacji własnych badań oceniam bardzo wysoko. Jest znakomita pod każdym względem. Od konsekwencji wobec opisanych i przyjętych metodologicznych założeń, poprzez język opisu i interpretacji aż po wnioski i dyskusję z użyciem pojęć i kategorii teorii pedagogicznych.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Magdaleny Koperskiej napisana pod naukowym kierunkiem dr hab. Bogusława Bieszczada jest nowatorska, społecznie ważna, znakomicie zaprojektowana, napisana ze znanstwem stawianych problemów i wyjątkowa w części badawczej. Uważam, że recenzowana rozprawa doktorska poruszając ważną, nową i aktualną problematykę wypełnia lukę w polskiej pedagogice. Zaprezentowany projekt badawczy jest ponadto świetnie zaprojektowany, wymagał ogromnej wrażliwości badawczej i został bardzo dobrze przeprowadzony. Wnioski z badań, sposób ich formułowania pokazują kompetencje metodologiczne Doktorantki. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia uważam, że dysertacja mgr Magdaleny Koperskiej spełnia wymogi Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowym i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie ze względu na powyższe argumenty proponuję wyróżnić tę dysertację.

